

Kultūros paveldas kaip tautinės tapatybės pagrindas: Vilniaus karaimų ir totorių atvejo analizė

Monika Daukintytė

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas
Vilnius University, Faculty of Communication
daukintytemonika@gmail.com

Miglė Černikovaitė

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas
Vilnius University, Faculty of Communication
miglec@yahoo.com

Santrauka. Vilnius yra daugiakultūris miestas, kuriam būdinga įvairių tautybių, kultūrų, religijų ir papročių įvairovė. Vienas iš jos reprezentantų yra karaimų ir totorių, Lietuvoje gyvenančių nuo XIV a., kultūra Vilniuje, atspindinti šių tautų tapatybę bei ilgametį paveldą. Straipsnio tikslas – ištirti, kas yra reikšmingiausia apibrėžiant Vilniaus karaimų ir totorių tautinę tapatybę ir kaip kultūros paveldas prisideda prie jos išlaikymo. Tyrimo šaltiniai – straipsniai apie šias tautines bendruomenes internetinėje žiniasklaidoje ir pusiau struktūruoti interviu su Vilniaus karaimų bei totorių bendruomenės nariais. Tyrimas atskleidžia, kad Vilniuje gyvenančios karaimų ir totorių tautos bei jų kultūros paveldas internetinėje žiniasklaidoje yra vertinami teigiamai. Pusiau struktūruoti interviu analizė rodo, jog Vilniaus karaimai ir totoriai tautinę tapatybę nusako ne tik kultūros paveldo, bet ir geografinio bendrumo, bendruomeninės veiklos ir socialinių ryšių aspektais. Kalbėdami apie kultūros paveldą Vilniaus karaimai ir totoriai dažniausiai pabrėžia kulinarinį paveldą, pasakojimus, tradicijas ir religiją.

Reikšminiai žodžiai: kultūros paveldas, tautinė tapatybė, tautinė mažuma, daugiakultūris Vilnius, karaimai, totoriai.

Cultural Heritage as the Basis of National Identity: A Case Study of Vilnius Karaites and Tatars

Abstract. Vilnius is a multicultural city, characterized by a diversity of nationalities, cultures, religions and customs. The culture of the Karaites and Tatars, who have lived in Lithuania since the fourteenth century, reflecting the identity and long-standing heritage of these peoples, is among the representatives of this diversity. The article explores the most significant elements of the national identity of Vilnius Karaites and Tatars and the contribution of cultural heritage to the preservation of national identity. The sources of the research are articles about the above-mentioned communities in the online media and semi-structured interviews with members of the Karaite and Tatar communities of Vilnius. The study has revealed that the Karaites and Tatars living in Vilnius

Received: 19/04/2024. **Accepted:** 28/11/2024.

Copyright © Monika Daukintytė, Miglė Černikovaitė. Published by the [MartyNAS Mažvydas National Library of Lithuania](#).

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

and their cultural heritage are positively viewed in the online media. The analysis of semi-structured interviews has shown that Vilnius Karaites and Tatars define their national identity not only in terms of cultural heritage but also in terms of geographic commonality, community activities and social ties. When talking about their cultural heritage, Vilnius Karaites and Tatars particularly emphasize culinary heritage, stories, traditions, and religion.

Keywords: cultural heritage, national identity, national minority, multicultural Vilnius, Karaites, Tatars.

Įvadas

Vilnius yra daugiakultūris miestas, kuriam būdinga įvairių tautybių, kultūrų, religijų ir papročių įvairovė. Įvairių tautinių bendrijų buvimą Vilniuje galima atsekti nuo seniausių laikų¹. Karaimai ir totoriai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto iniciatyva į Lietuvą atvyko prieš maždaug 600 metų². Per šimtmečius jų bendruomenės išsaugojo savo tautinę tapatybę ir kultūros paveldą³.

Lietuvos socialinių tyrimų centras (2015 m.)⁴ ir Lietuvos statistikos departamentas (2022 m.)⁵, siekdami geriau suprasti tautinių bendrijų problemas, atliko tyrimus apie šių bendrijų padėtį. Tačiau šiuose tyrimuose mažai dėmesio skirta kultūros paveldo įtakai tautinėms tapatybėms ir tautinių bendrijų vaizdavimui. Lietuvos karaimų ir totorių bendruomenės įvairiais aspektais yra tyrinėję ir šie mokslininkai: Dovilė Troskovaitė tyrė periferines karaimų bendruomenes⁶, jų savivokos formavimąsi⁷, migracijos sampratą⁸; Tamara Bairašauskaitė išsamiai analizavo Lietuvos totorių religinius papročius, apeigas ir tradicijas atspindinčią literatūrą⁹; Siarhiejus Miskiewiczus tyrė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės totorių, kurie persikraustė į Šiaurės Ameriką, likimus¹⁰. Lina Leparskienė tyrė totorišką erdvę iš dvasinės kultūros perspektyvos¹¹. Mehmetas Celalis Varišoğlu ir Behicė Varišoğlu tyrė Turkijos požiūrį į Lietuvos totorius kultūrinėje diplomatijos srityje¹². Tačiau šių mokslininkų darbuose pasigendama Vilniaus karaimų ir totorių tautinės tapatybės akcentų.

¹ Plačiau žr. Bumblauskas, A. Senasis Vilnius tautų istorinės sąmonės perspektyvose. *Lietuvos istorijos studijos*, 2000, t. 8, p. 20–39, <https://doi.org/10.15388/LIS.2000.37244>.

² Žr. Biveinis, P.; Kasperavičius, A. P. Lietuvos tautinės mažumos, valstybė ir visuomenė XX–XXI amžių sandūroje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, t. 30, p. 157–158, <https://doi.org/10.15388/lis.2012.0.7430>.

³ Plačiau žr. Karaimai Lietuvoje 2022. *Lietuvos statistika*, 2023, prieiga per internetą: <https://infogram.com/lietuvos-karaimai-2022-1hzj4o3o3jwqo4p?live> [žiūrėta 2024-04-18].

⁴ Lietuvoje gyvenančių tautinėms mažumoms priklausančių asmenų padėties tyrimo ir rezultatų analizės ataskaita. *Lietuvos socialinių tyrimų centras*, 2015 m. gruodžio 7 d. Prieiga per internetą: <https://www.ltk.lt/docs/kulturos-tyrimai/2021/03/LIETUVOJE-GYVENANCIU-TAUTINEMS-MAZUMOMS-PRIKLAUSANCIU-ASMENU-PADETIETIES-TYRIMO-IR-REZULTATU-ANALIZES-ATASKAITA.pdf> [žiūrėta 2024-04-18]. Taip pat žr. *Etniškumo studijos / Ethnicity Studies*, 2015, t. 2: specialus leidinys „Beyond the Nation? In Search of Global Connections between Traumatic Memories“ / sudarytojai D. Budrytė, E. Resende. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2015, prieiga per internetą: https://lsc.lt/wp-content/uploads/2023/03/Etniskumo-studijos-2015_2_final-maketas.pdf [žiūrėta 2024-04-18].

⁵ Karaimų tautybės gyventojai. *Lietuvos statistikos departamentas*, 2022 m. liepos 22 d. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/5118910/Karaim%C5%B3+tautyb%C4%97s+gyventojai+%5BLT%5D+6881.html> [žiūrėta 2024-04-18].

⁶ Troskovaitė, D. Periferinės karaimų bendruomenės. Centro ir periferijos įtakos pasidalijimas XVII–XVIII amžiais. *Lietuvos istorijos studijos*, 2008, t. 6: specialus leidinys „Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai“ / sudarytojai T. Bairašauskaitė, H. Kobeckaitė, G. Miškinienė, p. 37–44, <https://doi.org/10.15388/LIS.0.0.8752>.

⁷ Troskovaitė, D. *Lenkijos ir Lietuvos karaimų savivokos formavimas XIX a. viduryje – XX a. pirmoje pusėje: tarp atsiskyrimo ir prisitaikymo: [daktaro disertacija, humanitariniai mokslai]*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014.

⁸ Troskovaitė, D. Latinization Projects in Karaite and Jewish Linguistic Environment in 20th Century Poland and Lithuania. *Journal of Eurasian Studies*, 2024, Vol. 15, No. 2, p. 145–155, <https://doi.org/10.1177/18793665241267990>.

⁹ Bairašauskaitė, T. *Lietuvos totorių istorija*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.

¹⁰ Miskiewicz, S. Татары Великого Княжества Литовского в Соединенных Штатах Америки. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja G. Miškinienė, p. 269–292, <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.19>.

¹¹ Leparskienė, L. Sakralusis Vokės kraštovaizdis totorių gyvenimo pasakojimų geografijoje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja G. Miškinienė, p. 242–266, <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.18>.

¹² Varišoğlu, M. C.; Varišoğlu, B. Türkiye's Perspective Towards Lithuania and Lithuanian Tatars in the Framework of Cultural Diplomacy. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja G. Miškinienė, p. 149–158, <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.11>.

Tautinė tapatybė šiame straipsnyje suvokiama kaip ypatybė, rodanti ryšį su tam tikra kultūrine bendruomene, kuri asmenims yra svarbi kaip ateities ir praeities šaltinis, kaip kultūrinių standartų, vertybių bei normų orientyras¹³. Lietuvoje gyvenančios tautinės bendrijos susiduria su kitų kultūrų patirtimi, nes žmogus, kilęs iš konkrečios tautinės bendrijos, negyvena socialinėje izoliacijoje, jis yra tam tikros bendruomenės narys, tik gyvenantis kitoje kultūroje. Kaip teigia Petronela Tudorache, tautų asimiliacija, globalizacija ir emigracija kelia grėsmes kultūros paveldui ir tautinei tapatybei¹⁴. Todėl tam, kad asmuo neprarastų tautinės tapatybės, svarbu perduoti savo kasdienio egzistavimo liudijimą, parodyti savo išskirtinumą ir saugoti savo istoriją. Būtent kultūros paveldas yra šios sudėtingos praeities, dabarties ir ateities sąveikos kanalas. Būdamas tarytum atminties talpykla kultūros paveldas įkūnija kultūrinės tapatybės esmę ir yra vienas iš pagrindinių tautos formavimo įrankių. Kultūros paveldas kiekvienam žmogui suteikia bendrumo jausmą su sava tauta, galimybę atrasti save įvairių kultūrų apsuptyje ir tuo didžiuotis¹⁵.

Ne tik bendruomenės nariai apibūdina savo tautinę tapatybę, kuri atsispindi kasdieniame gyvenime, tą daro ir žiniasklaida, komunikuodama, kokie kultūriniai objektai apibrėžia tam tikros tautos tautinę tapatybę¹⁶. Žiniasklaida, kaip plačiajai visuomenei informaciją perduodantis subjektas, gali sėkmingai platinti, stiprinti visuomenės stereotipus ir nuomones, taip vienu metu atspindėdama ir formuodama tos visuomenės požiūrį į tautines bendrijas. Komunikacinė žinutė yra užkoduojama publicistiniuose tekstuose ir gali būti įvairiai interpretuojama ne tik visuomenės, bet ir pačios tautinės bendrijos. Svarbu pabrėžti ir tai, kad tautinės bendrijos gali save suvokti skirtingai, t. y. visai kitaip, nei yra pateikiama žiniasklaidoje. Šiame tyrime ne tik aiškinamasi, kaip tautinė karaimų ir totorių bendrija atpažįsta save Vilniaus daugiakultūroje aplinkoje, bet ir kaip karaimų bei totorių tautinė bendrija ir paveldas yra pristatomi internetinėje žiniasklaidoje. Tad straipsnio tikslas yra pasitelkus Vilniaus karaimų ir totorių atvejo analizę parodyti kultūros paveldą kaip tautinės tapatybės pagrindą. Siekiant šio tikslo sprendžiami tokie tyrimo uždaviniai: 1) pasitelkus dalyko literatūros analizę atskleisti tautinės tapatybės veiksnius; 2) pasitelkus internetinės žiniasklaidos straipsnių įvairia Vilniaus karaimų ir totorių tematika analizę išsiaiškinti žiniasklaidoje pateikiamus šių tautinių bendrijų kultūros paveldo ypatumus ir požiūrį karaimų ir totorių tautinę tapatybę; 3) pasitelkus pusiau struktūruotus interviu su Vilniaus karaimų ir totorių bendruomenės nariais išsiaiškinti, kas formuoja karaimų ir totorių tautinę tapatybę ir kokia yra kultūros paveldo svarba.

Tyrimo šaltiniai – straipsniai apie šias tautines bendruomenes internetinėje žiniasklaidoje ir pusiau struktūruoti interviu su Vilniaus karaimų ir totorių bendruomenės nariais.

Straipsnį sudaro keturios dalys. Pirmojoje dalyje remiantis mokslininkų įžvalgomis analizuojama tautinio tapatumo samprata. Aptariama, kodėl tapatumas yra ne tik individualus, bet ir kolektyvinis socialinis reiškiny, formuojamas per bendras tradicijas, kalbą, kultūrinės vertybes ir istorinę patirtį. Antrojoje dalyje pateikiama tyrimo metodologija, ji apima du etapus: kokybinį ir kiekybinį tyrimą. Giluminiuose interviu su Vilniaus karaimų ir totorių bendruomenės nariais analizuojama, kas formuoja jų tautinę tapatybę ir kokia yra kultūros paveldo svarba. Internetinės žiniasklaidos turinio kiekybinė analizė buvo orientuota į straipsnių apie Vilniaus karaimus ir totorius tyrimą siekiant nustatyti, kaip žiniasklaida plačiajai visuomenei pateikia šių bendruomenių kultūrą ir tapatybę. Trečiojoje dalyje pristatomi atlikto tyrimo rezultatai. Paskutinėje – ketvirtojoje – dalyje nusakomi tyrimo ribotumai ir nurodomos galimos tolesnių tyrimų gairės. Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados.

¹³ Plačiau žr. Šeferis, V. Tautinė tapatybė lietuvių biografijose (Jonas Basanavičius, Jonas Šliūpas, Vincas Kudirka). *Literatūra*, 2006, t. 48, Nr. 5, p. 45–76, <https://doi.org/10.15388/Litera.2006.5.8036>.

¹⁴ Plačiau žr. Tudorache, P. The Importance of the Intangible Cultural Heritage in the Economy. *Procedia Economics and Finance*, 2016, Vol. 39, p. 731–736, [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30271-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30271-4).

¹⁵ Plg. United Nations Year for Cultural Heritage (2002). *UNESCO Digital Library*. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127155> [žiūrėta 2024-04-18].

¹⁶ Žr. pavyzdžiui: Gorvett, Z. The Intangible Concept that Gives Countries Power. *BBC*, 16 March, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/future/article/20220316-how-countries-get-their-national-identities> [žiūrėta 2024-04-18].

1. Tautininės tapatybės veiksniai

Ilgą laiką tapatybės (tapatumo) samprata buvo tradicinės filosofijos ir logikos tyrimų objektas. Vykdydamas savo tyrimus psichologijos klasikas Sigmundas Freudas įtraukė ją psichologijos teoriją. Po kurio laiko psichoanalitikas ir psichologas Erikas H. Eriksonas pasiūlė tapatybę laikyti aiškiu arba dvi-prasmisku atsakymu į pagrindinį individo keliamą klausimą: „Kas aš esu?“¹⁷. Pagal šio mokslininko tapatybės teoriją, tapatybė yra ne tik individualus konstruktas, bet ir kolektyvinis bei socialinis reiškinys. Taip pat tapatybė gali būti apibūdinama kaip kolektyvinio savęs suvokimo priskiriant save vienai valstybei ar tautai jausmas. Tauta suvokiama kaip vientisa visuma, kurioje dalijamasi bendromis tradicijomis, kalba, papročiais, kultūrinėmis vertybėmis. Tai suponuoja, kad tauta gali būti traktuojama ir kaip kolektyvinis darinys, ir kaip vienas asmuo, turintis bendrų psichologinių ir kultūrinių bruožų su tos tautos gyventojais. Beje, daiktavardžiu „tapatybė“ siekiama įvardyti universalų socialinio gyvenimo aspektą – kaip egzistuoja pavieniai individai ir kaip žmonių grupės elgiasi būdamos kartu. Būdvardžiu „tautinė“ siekiama apibūdinti socialinį gyvenimą tautos viduje, t. y. kaip žmonės šalyje elgiasi kolektyviai¹⁸.

Brianas Restallas ir Elisabeth Conrad apibrezė kolektyvinę tapatybę kaip asmenų grupės bendras savybes, vertybes ir patirtis. Ryšys tarp jų gali atsirasti dėl įvairių veiksnių, įskaitant rasę, etninę kilmę, kultūrą, lytį, socialinę ir ekonominę klasę arba religiją¹⁹. Kolektyvinę tapatybę dažnai sustiprina bendros tradicijos, simboliai, kalba ir istoriniai pasakojimai, kurie prisideda prie grupės narių jaučiamo priklausymo tai grupei jausmo. Francescos Pollettos ir Jameso M. Jaspero teigimu, kolektyvinė tapatybė gali apimti priklausymą tautinei ar etninei bendriai, religinei bendruomenei, profesinei sąjungai ar bet kokiai kitai grupei, kuri vienija žmones į tam tikrą bendruomenę²⁰. Qiang Liu ir Davidas Turneris tautinę tapatybę aiškina panašiai. Jų teigimu, ši tapatybė reiškia šalies piliečių tapatinimąsi su savo šalies istorija, kultūrinėmis tradicijomis, moralinėmis vertybėmis, idealais, įsitikinimais, nacionaliniu suverenitetu ir panašiais dalykais. Tyrėjai taip pat priduria, kad tautinio tapatumo jausmas išsivysto, kai asmenys ar grupės jaučia priklausymą savo šaliai kaip politinei bendruomenei²¹. Šis socialinis konstruktas yra reikšmingas, nes individai save identifikuoja ne tik asmeniniu, bet ir kolektyviniu lygmeniu – priskiria save konkrečioms bendruomenėms ar grupėms. Taigi individuali tapatybė leidžia atsakyti į klausimą „kas aš esu?“, o kolektyvinė – į klausimą „kas mes esame?“.

Ievos Akstinavičiūtės ir Daivos Petraitytės teigimu, tautinė tapatybė gali būti apibūdinama kaip kolektyvinio savęs suvokimo ir priskyrimo vienai valstybei ar tautai jausmas. Tai tautos, kaip vientisės visumos, kurioje dalijamasi bendromis tradicijomis, kalba, papročiais, kultūros vertybėmis, suvokimas. Taigi tai suponuoja, kad tauta gali būti traktuojama kaip kolektyvinis darinys arba kaip vienas asmuo, turintis bendrų psichologinių ir kultūrinių bruožų su tos tautos gyventojais. Taip pat tyrėjos teigia, kad tautinė tapatybė nėra įgimtas, savarankiškas darinys; veikiau jos egzistavimą formuoja naudingumas asmenims ir jų interesų atitikimas. Tautinė tapatybė negali būti laikoma nekintamu reiškiniu, ji keičiasi ir prisitaiko reaguodama į kintančius grupės interesus, poreikius, dinamišką socialinę aplinką²².

¹⁷ Plačiau žr. Erikson, E. H. *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Company, 1994, p. 18–25.

¹⁸ Plačiau žr. Neiburg, F. National Character. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, 2001, p. 233–236, <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.12115-4>.

¹⁹ Plačiau žr. Restall, B.; Conrad, E. A Literature Review of Connectedness to Nature and its Potential for Environmental Management. *Journal of Environmental Management*, 2015, Vol. 159, p. 264–278, <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2015.05.022>.

²⁰ Plačiau žr. Polletta, F.; Jasper, J. M. Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 2001, Vol. 27, p. 283–305, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.283>.

²¹ Žr. Liu, Q.; Turner, D. Identity and National Identity. *Educational Philosophy and Theory*, 2018, Vol. 50, No. 12, p. 1080–1088, <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1434076>.

²² Plačiau žr. Akstinavičiūtė, I.; Petraitytė, D. Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos. *Filosofija. Sociologija*, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 14–31, taip pat prieiga per internetą: <https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2007/2/14-31.pdf> [žiūrėta 2024-04-18].

Tačiau tam, kad individai sietų savo tautinį tapatumą su tam tikra tauta, jie turi žinoti, matyti, girdėti, jausti savo kultūrą tam tikroje bendruomenėje, todėl šiame sudėtingame procese svarbus tampa paveldo puoselėjimas. Tai leidžia ne tik išsaugoti kultūrinius simbolius ir tradicijas, bet ir skatinti bendruomenės narių sąmoningumą bei didžiavimąsi savo kilme, stiprinant bendrystę ir tapatybės jausmą. Be to, šių veiksmų įgyvendinimas padeda užtikrinti, kad ateities kartos galėtų tęsti kultūrinę tradiciją ir jausti sąsają su savo šaknimis.

Apibendrinant mokslininkų išvalgas galima teigti, kad tautinė tapatybė – tai žmogaus priklausymas tam tikrai (įsivaizduojamai) bendruomenei²³, kurioje formuojant bendrą supratimą apie savo tautinės bendruomenės idėją ir vertybines nuostatas yra dalijamasi bendru kultūros paveldu – tiek materialiu, tiek ir nematerialiu. Svarbu pabrėžti ir tai, kad žmogaus suvokimas apie savo priklausymą tam tikrai bendruomenei laikui bėgant gali keistis dėl įvairių išorinių veiksnių, pavyzdžiui, globalizacijos, asimiliacijos, migracijos, taip pat dėl įvairių asmeninių priežasčių. Šis suvokimas parodo, kaip kultūros paveldas padeda bendrijos nariams apibrėžti ir suvokti save, suteikia užtikrintumo dėl savo tapatybės, tačiau būtina nepamiršti, kad jos dinamika priklauso nuo įvairių psichologinių priežasčių ir aplinkos pokyčių.

Baigiant svarbu paminėti, kad Ari-Joonas Pitkänenas susistemino ir išskyrė dvi tautinės tapatybės plotmes ir jas formuojančius veiksnius (žr. 1 lentelę). Pirmoji – pilietinė tapatybė – siejama su konkrečia teritorija – valstybe, kurioje bendruomenė susiformavo kaip politinis ir geografinis vienetas, kuris laikosi valstybės įstatymų. Paprasčiau tariant, asmenys save identifikuoja per pilietybę ir politines bei teisinės valstybės struktūras. Jų tapatybę apibrėžia ištikimybė valstybės institucijoms ir taisyklėms, o ne tradicijoms, kalbai ar religijai. Kai kalbama apie etninę tapatybę (antroji plotmė), kuri dėmesį skiria tradicijoms, kultūrai, kalbai ir istorijai²⁴, savęs identifikavimas vyksta priešingai.

1 lentelė. Tautinės tapatybės veiksniai

Etninė / kultūrinė tapatybė	Pilietinė / politinė / valstybinė tapatybė
<ul style="list-style-type: none"> • Kilmės mitai • Liaudies kalba • Papročiai ir tradicijos • Religija • Gimtoji istorija 	<ul style="list-style-type: none"> • Geografinė vieta • Pilietybė • Suverenitetas • Teisinė sistema • Politinė sistema • Visuomeninė kultūra

Šaltinis: Pitkänen, A.-J. *A Dichotomy Dismantled: Reflections on National Identity Among Supporters of Third Force Political Parties in Taiwan*: [Master's Thesis]. University of Turku, 2017, p. 23, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802073197>.

Taigi tautinę tapatybę galima suvokti kaip dinamišką reiškinių, kurio turinys laikui bėgant nuolat kinta, kitaip tariant, yra veikiamas socialinės, ekonominės, politinės ir kultūrinės kaitos. Tai ypač pastebima vykstančių globalizacijos procesų kontekste, kuris daro įtaką tautinei tapatybei, formuoja jos konceptualizaciją ir reikšmę. Jeigu visuomenės atstovas išeina iš savo gimtosios tautos, jis įeina į kitos tautos būtį pakeisdamas savo tautinę tapatybę ir taip sudarydamas sąlygas savos tautos išnykimui. Dėl to dabartinais laikais aktualu atkurti ryšį su savo kultūrine kilme ir pripažinti tautinės tapatybės reikšmę.

²³ Plg. žr. Anderson, B. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą* / iš anglų k. vertė A. Čižikienė. Vilnius: Baltos lankos, 1999.

²⁴ Žr. Pitkänen, A.-J. *A Dichotomy Dismantled: Reflections on National Identity Among Supporters of Third Force Political Parties in Taiwan*: [Master's Thesis]. University of Turku, 2017, p. 22–24, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802073197>.

2. Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti karaimų ir totorių kultūros paveldo ypatumus ir panagrinėti žiniasklaidos reformuotą požiūrį į šių bendrijų tautinę tapatybę, taip pat išanalizuoti karaimų ir totorių, kaip tautinės bendrijos, tapatybės formavimo elementus, buvo atlikti du tyrimai: 1) giluminis interviu su Vilniaus karaimų ir totorių bendruomenės nariais; 2) internetinės žiniasklaidos turinio kiekybinė analizė.

Aiškinantis, kas formuoja karaimų ir totorių tautinę tapatybę ir kokia yra kultūros paveldo svarba, buvo atliktas giluminis interviu. Liudmilos Riaupšienės teigimu, toks interviu tyrėjui suteikia lankstumo: nors jo klausimai ir yra iš anksto suplanuoti bei sunumeruoti, tačiau toks interviu tipas tyrėjui, atsižvelgiant į pašnekovo atsakymus, leidžia užduoti papildomų klausimų²⁵. Atliekant giluminius interviu nesiekama gauti identiškų rezultatų. Per šiuos interviu gaunama unikali ir vertinga informacija, žinoma, jos analizė ir apibendrinimas reikalauja daug laiko. Atlikto kokybinio tyrimo klausimyno instrumentas – pusiau struktūruotas interviu, kurį sudaro 6 pagrindiniai klausimai apie tautinę tapatybę formuojančius veiksnius:

1. Kokie dalykai Jums svarbūs apibrėžiant save kaip totorių (-ę) / karaimą (-ę)?
2. Jei reiktų įvardyti vieną aspektą, kas labiausiai jums padeda pasijusti totoriumi (-e) / karaimu (-e), kokį aspektą įvardytumėte ir kodėl?
3. Kokiais pasakojimais dalijatės, kai žmonės paklausia apie totorius (-es) / karaimus (-es)?
4. Kokius ir kaip palaikote ryšius su kitais totorių / karaimų bendruomenės nariais, kodėl tai jums svarbu / nesvarbu?
5. Jūsų tauta Lietuvoje yra nors ir nedidelė, bet išlaikiusi visus pagrindinius savo kultūros elementus. Kaip manote, kokie veiksniai labiausiai padėjo karaimams / totoriams išlikti iki šių dienų?
6. Gyvename globaliame pasaulyje, kai dauguma kultūrų maišosi tarpusavyje, vienodėja. Kaip suvokiate globalizacijos / daugiakultūriškumo poveikį jums kaip totoriui (-ei) / karaimui (-ei)?

Iš anksto suplanuoti klausimai buvo interviu pagrindas, tačiau jų metu nebuvo taikomi griežti laiko ir atsakymų apimties apribojimai. Buvo užduota ir papildomų klausimų. Siekiant išsiaiškinti, kas formuoja karaimų / totorių tautinę tapatybę ir kaip jie save sieja su kultūros paveldu, buvo atsiktinai pasirinkta apklausti po 9 Vilniuje gyvenančius karaimų ir totorių bendruomenės narius, neatsižvelgiant į amžiaus skirtumus, socialinę padėtį, išsilavinimą. Apdorojant ir analizuojant kokybiniam tyrimui surinktus duomenis, jie buvo suskirstyti į kategorijas, subkategorijas ir teiginius. Duomenų analizei naudota rėminimo (angl. *framing*) strategija. Ervingas Goffmanas pirmasis pasiūlė rėminimo sąvoką teigdamas, kad asmenys informaciją supranta remdamiesi tam tikromis interpretavimo schemomis. Jos padeda žmonėms suprasti kontekstą nurodant, kur ir kaip pateikiama informacija, atkreipiant dėmesį į svarbias detales ir tas detales, kurios gali būti praleistos kaip nesvarbios²⁶. Mokslinėje literatūroje išskiriamos šios rėmo funkcijos: 1) rėmai gali skatinti moralinį vertinimą, priežastinį aiškinimą, tam tikrų problemų sprendimą; 2) rėmai pristato tam tikrą ideologiją; 3) rėmai, apimantys patrauklius žodžius, metaforas, frazes, padeda nustatyti pateiktos problemos, įvykio „toną“²⁷.

Tyrimui reikalingi interviu buvo imti 2023 m. lapkričio mėnesio 13–20 dienomis. Atliekant kokybinius pusiau struktūruotus interviu nebuvo lyginami skirtumai tarp įvairaus amžiaus žmonių ar mišrių šeimų. Iš viso buvo paimta 18-ika pusiau struktūruotų interviu. Tokių skaičių lėmė vadinamasis duomenų

²⁵ Riaupšienė, L. *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla; 2007, p. 75–77.

²⁶ Plačiau žr. Goffman, E. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974. Taip pat žr. Entman, R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 1993, Vol. 43, No. 4, p. 51–58, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>.

²⁷ Plačiau žr. Rogan, R. G. Conflict Framing Categories Revisited. *Communication Quarterly*, 2006, Vol. 54, No. 2, p. 157–173, <https://doi.org/10.1080/01463370600650860>; Saleem, N. U.S. Media Framing of Foreign Countries Image: An Analytical Perspective. *Canadian Journal of Media Studies*, 2007, Vol. 2, No. 1, p. 130–161; Jonutis, K.; Davidavičius, A. „Liberalmarksizmo apaštalai“: „kairės“ rėminimas Lietuvos alternatyvios dešinės diskurse. *Politologija*, 2023, t. 1, Nr. 109, p. 72–108, <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.109.3>.

prisotinimas²⁸ – nauji interviu imti tol, kol informacija pradėjo kartotis ir nebeatskleisti naujų aspektų. Gauti duomenys buvo transkribuojami, tada analizuotas jų turinys.

Atliekant kiekybinę tyrimo analizę išanalizuoti 5-ių skirtingų internetinės žiniasklaidos naujienų portalų (*15min.lt*; *Delfi.lt*; *LRT.lt*; *Žmonės.lt*; *Bernardinai.lt*) straipsniai, paskelbti 2017–2023 m. (iš viso 20 straipsnių karaimų ir totorių tematika). Siekiant išsiaiškinti žiniasklaidoje pateikiamus karaimų ir totorių kultūros paveldo ypatumus bei požiūrį į šių bendrijų tautinę tapatybę, buvo atlikta kokybinė turinio analizė. Taikant šį metodą norimi duomenys yra surenkami iš pasirinktų kokybinių šaltinių, pavyzdžiui, dokumentų, interviu, tekstų, pokalbių, vaizdo įrašų. Analizuojant internetinės žiniasklaidos turinį, duomenys yra kiekybiškai įvertinami, koduojami ir kategorizuojami, taip nustatant jų komponentų pasiskirstymą ir paplitimą. Kaip jau buvo minėta, siekiant apdoroti ir analizuoti kokybiniam tyrimui surinktus duomenis, jie buvo suskirstyti į kategorijas, subkategorijas ir teiginius – to reikėjo todėl, kad pasikartojančios temos, idėjos ir sąvokos būtų pastebėtos ir tinkamai interpretuotos²⁹. Kitaip tariant, atskiri, tačiau tarpusavyje panašūs teiginiai buvo priskirti kuriai nors vienai kategorijai.

Atliekant kokybinę straipsnių turinio analizę nebuvo siekiama palyginti skirtingų internetinės žiniasklaidos portalų perteikiamas žinias, požiūrį ar jų sklaidą. Buvo pasirinktas konkretus laiko tarpas – senesni nei 2017 m. straipsniai nebuvo analizuojami. *Google* paieškos algoritmai taip pat turėjo įtakos, todėl juos naudojant tam tikri straipsniai galėjo būti nepastebėti.

3. Tyrimo rezultatai

Atlikus internetinių straipsnių kiekybinę turinio analizę paaiškėjo, kad Vilniuje gyvenančios karaimų ir totorių bendruomenės ir jų kultūros paveldas yra vertinami teigiamai.

Internetinėje žiniasklaidoje dažnai yra minimas geografinis aspektas, siejamas su karaimais bei totoriais. Žiniasklaidoje karaimų tautinę tapatybę atspindi Trakai, Žvėrynas Vilniuje (su karaimų kenesa), o totorių – Totorių gatvė, Mečetės gatvė ir Vilniaus Lukiškių aikštė. Nors karaimai yra siejami su Trakais dėl su Vytautu Didžiuoju susijusio istorinio konteksto, žiniasklaidoje pateikiama vis daugiau informacijos apie karaimus Vilniuje: Karaimų gatvė, Vilniaus karaimų kenesą bei nacionalizuotą buvusį karaimų etnografinį muziejų („Šapšalo muziejus“). Totorių ir Mečetės gatvės ir Vilniaus Lukiškių aikštė žiniasklaidoje yra siejama su totoriais. Vilniuje ir aplinkinėse vietovėse (Keturiasdešimt Totorių kaime, Merešlėnuose ir Nemėžyje) totoriai įsikūrė Vytauto laikais (1392–1430). Ilgainiui totorių gyvenvietės plėtėsi – Vilniuje palei Nerį nuo Šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo bažnyčios iki dabartinio Geležinio Vilko tilto. Kadangi totoriai buvo vertinami pirmiausia kaip kariai, Vilniuje jie apgyvendinti prie Neries, kad saugotų jos brastą. Šiandieninė Totorių gatvė taip vadinama todėl, kad ji vedė prie vadinamųjų Totorių vartų. Nuo jų ejo kelias į totorišką Lukiškių priemiestį. Internetinėje žiniasklaidoje Lietuva yra apibūdinama kaip bendra karaimų, totorių ir lietuvių tėvynė, tačiau svarbu paminėti, kad Lietuva dažniau minima kalbant apie tarpkultūriškumą, o Trakai ir Totorių gatvė Vilniuje yra vietos, su kuriomis žiniasklaida sieja karaimus ir totorius. Todėl galima teigti, kad šios vietos atspindi karaimų ir totorių tautinę tapatybę.

Internetinėje žiniasklaidoje karaimų kultūros paveldas siejamas su kibiniais, istorija apie Vytautą Didįjį, Trakais, o totorių – su šimtalapiais, Totorių gatve Vilniuje ir Vytautu Didžiuoju. Nevengiama pabrėžti, kad jei ne išvardyti objektai ir veiksniai, apie karaimus ir totorius būtų žinoma daug mažiau. Toks žurnalistų požiūris karaimų ir totorių tautinę tapatybę išspraudžia į tam tikrus rėmus, t. y. apima tik keletą jų vertinimų, taip pat susiaurina plačiosios auditorijos suvokimą apie karaimų ir totorių kultūrą. Toliau analizuojant pateiktą straipsnių turinį, aptinkama daugiau aspektų, apibūdinančių karaimus

²⁸ Plačiau apie tai žr. Gaižauskaitė, I.; Valavičienė, N. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 41.

²⁹ Plg. Vaismoradi, M.; Turunen, H.; Bondas, T. Content Analysis and Thematic Analysis: Implications for Conducting a Qualitative Descriptive Study. *Nursing and Health Sciences*, 2013, Vol. 15, p. 398–405, <https://doi.org/10.1111/nhs.12048>.

ir totorius – pavyzdžiui, kalba kaip pagrindinis bendravimo ir kultūros elementas, taip pat totorių ir karaimų menas, tačiau svarbu paminėti, kad šiems aspektams nėra skiriama daug dėmesio.

Nustatyta, kad labiausiai internetinė žiniasklaida išryškina karaimų ir totorių kulinarinį paveldą. Dėl didelio populiarumo Lietuvoje žiniasklaidoje dažniausiai minimi karaimiški kibinai ir totoriškas šimtalapis. Be to, minima, kad karaimai ir totoriai nesutaria dėl kibinų kilmės, nes abi tautinės bendrijos laiko kibinus savo tradiciniu patiekalu. Pastebėtina, kad žiniasklaida yra linkusi akcentuoti kibinus kaip tradicinį karaimų patiekalą. Taip pat internetinėje žiniasklaidoje užsimenama, kad karaimų kulinarinis paveldas – ne tik kibinai, bet didelio dėmesio kitiems karaimų patiekalams nėra skiriama. Svarbu pabrėžti ir tai, kad žiniasklaida karaimų ir totorių virtuvę apibūdina teigiamai, laiko ją unikalia, o jos patiekalus – gardžiais; taip sužadinas skaitytojų susidomėjimas.

Tyrimas taip pat atskleidė, kad karaimų ir totorių tapatybes vienijantis veiksnys yra istorinis pasakojimas apie Vytautą Didįjį. Jis pabrėžiamas dėl to, kad Vytautas Didysis yra lietuvių itin gerbiama istorinė asmenybė³⁰, tad jo paminėjimas padeda atkreipti jų dėmesį ir teigiamai pavaizduoti karaimus ir totorius. Vytauto Didžiojo pasirinkimas į Lietuvą atsivežti karaimų ir totorių taip pat gali būti laikomas garbingu poelgiu. Be istorinio pasakojimo apie Vytautą Didįjį, internetinėje žiniasklaidoje yra ir kitų pasakojimų apie karaimų ir totorių tautines bendrijas. Tai pasakojimai apie karaimų auginamus ir ruginamus agurkus ir medinius trilangius namelius, taip pat – apie totorių kibinus ir šimtalapius. Tačiau ne visuose internetinės žiniasklaidos straipsniuose pasitaiko tokių pasakojimų, todėl negalima teigti, kad žiniasklaidoje jie apibūdina karaimų ir totorių tautinę tapatybę.

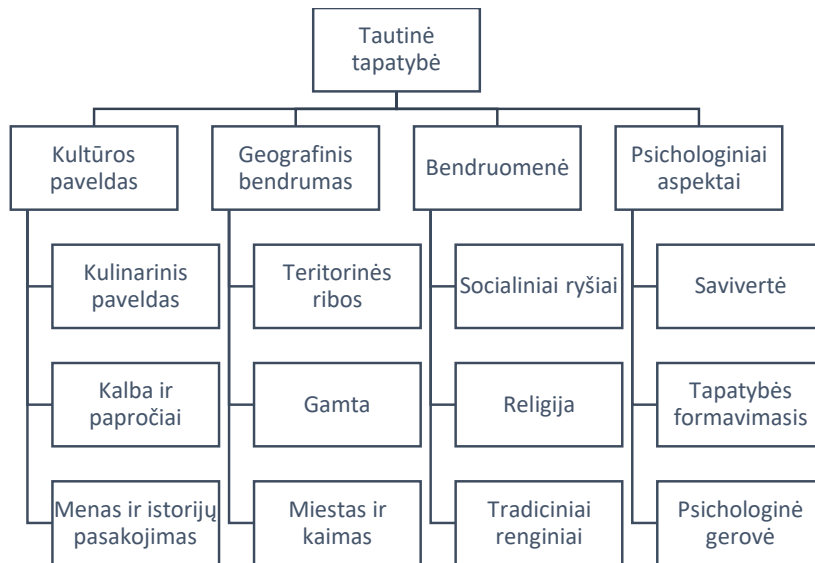
Kitas internetinėje žiniasklaidoje minimas aspektas yra karaimų ir totorių savita religija, kalba, tradicijos. Religiniame ir lingvistiniame kontekste karaimai yra apibūdinami kaip tauta, išpažįstanti itin unikalią religiją – karaizmą, kurį priimti gali tik karaimai, taip pat minima jų kalba, kurią Lietuvoje šiuo metu moka mažiau nei 30 karaimų. Žiniasklaidoje pabrėžiama, kad karaimai nebeteikia savo religijai tokios reikšmės kaip anksčiau, o jų kalba praktiškai yra išnykusi. Religiniame kontekste totoriai apibūdinami kaip tauta, kuriai religija padėjo išsaugoti savo tapatybę ir išlikti iki šių dienų. Lingvistiniame kontekste žiniasklaida kartais užsimena, kad totoriai turėjo savo kalbą, kurios jiems, deja, nepavyko išsaugoti. Totorių tradicijos, kaip ir karaimų, laikomos autentiškomis. Svarbu pabrėžti, kad ne visuose straipsniuose, kuriuose minima karaimų ir totorių tautinė tapatybė, užsimenama apie šių tautinių bendrijų religiją, kalbą ar tradicijas. Taigi, minint karaimų ir totorių nematerialųjį paveldą, komunikacinėje žinutėje pabrėžiamas Vytautas Didysis. Kiti kultūros paveldo objektai, tokie kaip religija, kalba, tradicijos, yra apibūdinami teigiamai, laikomi unikaliais, tačiau jiems nėra skiriama pakankamai dėmesio, kad jis sukeltų visuomenės susidomėjimą. Kitiems aspektams, pavyzdžiui, socialiniams ryšiams, tautinėms organizacijoms ar bendruomenių renginiams, taip pat nėra skiriama daug dėmesio.

Internetinė žiniasklaida nevengia apibūdinti karaimų ir totorių tautų įvairiomis psichologinėmis charakteristikomis. Akcentuojama abiejų tautinių bendrijų karingumas, sąžiningumas, ištikimybė, siejama su istoriniu pasakojimu apie Vytautą Didįjį. Internetinėje žiniasklaidoje karaimai ir totoriai vaizduojami pasitelkiant teigiamus stereotipus: karaimai apibūdinami kaip svetinga ir tolerantiška tauta, o totoriai – kaip unikali, tačiau nykstanti tauta, pasižyminti karingumu bei lojalumu, taip pat daug nusipelnusių Lietuvai. Svarbu paminėti, kad šios charakteristikos nėra perteikiamos kaip pagrindinės komunikacinės žinutės.

Iš tyrimo atlikto kokybinio interviu paaiškėjo, kad Vilniaus karaimų ir totorių tautinę tapatybę nusako ne tik kultūros paveldas, bet ir kiti trys pagrindiniai veiksniai: geografinis bendrumas, bendruomenė ir psichologiniai aspektai (taip pat žr. [1 paveikslą](#)).

³⁰ Plg. žr. Nikžentaitis, A. *Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse*. Vilnius: Aidai, 2002. Taip pat žr. *Nuo Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo iki Molotovo ir Ribbentropo: atminties ir atminimo kultūrų transformacijos XX–XXI amžiuje* / sudarytojas A. Nikžentaitis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011.

1 paveikslas. Tautinės tapatybės veiksniai (sudaryta straipsnio autorių)

Labiausiai buvo pabrėžiama bendruomenės veikla ir socialinis ryšys su ja. Akcentuojama, kad jei ne bendruomenės veikla, tautinę tapatybę būtų sunkiau išsaugoti, nes būtent bendruomenėje yra skatinamas kultūrinis pažinimas, kalbos mokymasis, tradicijų laikymasis. Be to, bendruomenėje yra sustiprinamas priklausymo tautai jausmas. Abi tautinės mažumos pažymi, kad daug laiko praleidžia kartu su savo bendruomenės nariais – kartu švenčia šventes, dalyvauja vasaros susitikimuose, įvairiuose renginiuose. Todėl bendruomenės veikla yra tautinę tapatybę formuojantis pagrindinis aspektas.

Be bendruomeninės veiklos, didelį dėmesį Vilniaus totoriai ir karaimai skiria kultūros paveldui, tiksliau – kulinariniam paveldui, tradicijoms, pasakojimams, religijai. Pastebima, kad ne visi kultūros paveldo veiksniai karaimams ir totoriams yra reikšmingi apibrėžiant savo tautinę tapatybę. Kalbėdami apie kulinarinį paveldą karaimai ir totoriai akcentuoja, kad jų kultūra yra daug platesnė, apima gerokai daugiau nei vieną patiekalą, kurį žino lietuviai. Karaimams svarbūs įvairūs daržovių, mėsos, iš tešlos gaminami patiekalai, kurie suburia visą šeimą ar bendruomenę. Totoriai taip pat įvardija daugiau patiekalų, nei yra užsimenama internetinėje žiniasklaidoje. Reikia paminėti ir tai, kad totoriams ir karaimams svarbu laikytis tradicijų ir perduoti jas ateities kartoms. Karaimai dažnai akcentuoja, kad Lietuvoje žmonės švenčia Kalėdas, tačiau karaimai šios tradicijos neturi ir nepraktikuoja; jie savo tapatybę sieja tik su karaimų tradicijomis. Pabrėžtina ir tai, kad mišriose karaimų ir totorių šeimose yra daugiau naujovių, laikomasi abiejų tautų tradicijų. Įvairių pasakojimų apie savo tautą karaimai girdėdavo šeimoje bei bendruomenėje. Pasakojimai, su kuriais karaimai save sieja, yra Vytautas Didysis ir jo veikla, agurkų auginimo istorija, istorijos apie tautos išlikimą. Vis dėlto esminis skirtumas, pastebėtas tarp internetinės žiniasklaidos straipsnių ir karaimų interviu, yra tas, kad žiniasklaidoje karaimų tauta yra siejama su pasakojimu apie trilangius medinius namelius, tačiau, pačių karaimų teigimu, jų mediniai nameliai turi daugiau nei tris langus, todėl šis pasakojimas tinkamai neperteikia jų tautos ir tradicijų. Pasakojimai, kuriuos akcentavo totoriai, yra religinės ir šeimos šventės (vedybos, laidotuvės) ir šimtalapio gamybos ypatumai.

Savo tautos religinį ir lingvistinį kontekstą karaimai apibūdina taip pat kaip internetinė žiniasklaida – jie pripažįsta, kad religijos taip aktyviai kaip anksčiau nebepraktikuoja, o kalbą retas kuris moka, tačiau akcentuoja, kad ją stengiasi vartoti renginiuose ir įterpti vieną kitą karaimišką žodį bendraudami. Kalbant apie religiją pasakytina, kad karaimai savo tradiciniu tikėjimu laiko būtent karaizmą. Totoriai pripažįsta, kad gyvenant svetimoje kultūroje sunku išvengti jos įtakos, todėl religijos reikšmė jiems taip pat mažėja. Abiejų tautinių mažumų atstovai ir žiniasklaida tautinę karaimų ir totorių tapatybę apibūdina ir geografiniu aspektu – karaimų tauta siejama su Trakais, o totoriai – su Totorių gatve Vilniuje. Karaimai

ir internetinė žiniasklaida Trakus laiko karaimų traukos centru. Vilniaus karaimai Trakus apibūdina kaip tėviškę, į kurią visada gera grįžti, o Vilniaus totoriai pažymi, kad džiaugiasi turėdami Totorių gatvę, kuri primena jų tautos istoriją. Pačią Lietuvą Vilniaus karaimai ir totoriai apibūdina kaip šalį, kuri juos pasikvietė ir priėmė, ir džiaugiasi, kad Lietuvoje jų kultūra yra gerbiama.

Analizuojant psichologinius aspektus nustatyta, kad internetinė žiniasklaida apibūdina karaimus šiek tiek kitaip, nei karaimai linkę apibūdinti patys save. Karaimai save sieja su išskirtinumu, mokėjimu prisitaikyti prie aplinkos bei didžiavimosi savo tauta jausmu. Žiniasklaida ir interviu apklausti karaimai pripažįsta, kad jų tauta yra tolerantiška kitoms kultūroms, todėl tai leidžia teigti, kad žiniasklaidoje ši tolerancija yra tinkamai suvokiama kaip vienas iš karaimų tautinės tapatybės bruožų. Svarbu pridurti, kad žiniasklaidoje kartais minimas karaimų panašumas su žydais. Patys karaimai teigia, kad kiti jų kultūrą lygina su žydų ir musulmonų kultūra, ir pripažįsta, kad toks lyginimas jiems kelia nusivylimą, nes jie savo tautą laiko unikalia. Žiniasklaida totorius apibūdina panašiai kaip ir jie patys save. Vilniaus totoriai garsėja savo ryžtingumu, atkaklumu ir solidarumu, taip pat yra žinomi dėl savo ištikimybės ir pagarbos artimiesiems bei bendruomenei.

Taigi žiniasklaidos straipsnių ir interviu su karaimų bei totorių bendruomenės nariais analizė atskleidė internetinės žiniasklaidos ir pačių tautinių mažumų tautinės tapatybės ir paveldo suvokimo skirtumus, kurie apibendrintai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Internetinės žiniasklaidos bei pačių Vilniaus karaimų ir totorių tautinės tapatybės suvokimo skirtumai (sudaryta straipsnio autorių)

Tautinės tapatybės dimensijos	Kiekybinis žiniasklaidos tyrimas	Kokybinis interviu
Geografinis bendrumas	Karaimų: Trakai ir Žvėrynas Vilniuje Totorių: Totorių, Mečetės gatvės, Lukiškių aikštė Vilniuje, Keturiasdešimt Totorių kaimas Vilniaus rajone	Karaimai: Traikai ir Vilnius Totoriai: Keturiasdešimt Totorių kaimas Vilniaus rajone, taip pat Merešlėnai ir Nemėžis
Kultūros paveldas	Karaimai: karaimiški kibinai, pasakojimas apie Vytautą Didįjį, Trakai, karaimų agurkų auginimo ir medinių trilangių namelių istorijos Totoriai: totoriškas šimtalapis, totoriai – Vytauto sargybiniai, ginčas su karaimais dėl kibinų gaminimo tradicijos	Abi tautos akcentuoja, kad jų kultūra yra daug platesnė, apima gerokai daugiau nei vieną patiekalą, kurį žino lietuviai. Karaimams svarbūs įvairūs daržovių, mėsos, iš tešlos gaminami patiekalai, kurie suburia visą šeimą ar bendruomenę. Totoriai taip pat įvardija daugiau patiekalų
Bendruomenės veikla	Karaimai: tauta, turinti itin unikalią religiją – karaizmą, kurį gali priimti tik karaimai, ir kalbą, kurią šiuo metu moka mažiau nei 30 karaimų Totoriai: totoriai yra laikomi tauta, kuriai religija padėjo išsaugoti savo tapatybę ir išlikti iki šių dienų. Lingvistiniame kontekste užsimenama, kad totoriai turėjo savo kalbą, kurios, deja, nepavyko išsaugoti	Abi tautinės mažumos pažymi, kad daug laiko praleidžia kartu su savo bendruomenės nariais: švenčia savas šventes, dalyvauja vasaros susitikimuose, įvairiuose renginiuose – bendruomenės veikla yra tautinę tapatybę formuojantis pagrindinis aspektas
Tautos psichologinės charakteristikos	Abiejų tautinių bendrijų karingumas, sąžiningumas, ištikimybė, siejama su istoriniu pasakojimu apie Vytautą Didįjį. Žiniasklaidos perteikiami abiejų tautų stereotipai: karaimai – svetinga bei tolerantiška tauta; totoriai – karinga ir lojali tauta	Karaimai save sieja su išskirtinumu, mokėjimu prisitaikyti prie aplinkos ir didžiavimosi savo tauta jausmu Totoriai garsėja savo ryžtingumu, atkaklumu ir solidarumu, taip pat yra žinomi dėl savo ištikimybės ir pagarbos artimiesiems bei bendruomenei

Iš 2 lentelės matyti, kad skirtumai, kurie egzistuoja tarp abiejų tautinių mažumų savęs apibūdinimo ir to, kurį perteikia internetinė žiniasklaida, atsiranda todėl, kad žurnalistai renkasi komunikacinį rėmą, kuris gali būti paveiktas asmeninių įsitikinimų, patirčių, vertybių. Žurnalistai dažnai akcentuoja tai, kas patraukia dėmesį ir kelia visuomenės susidomėjimą, todėl straipsniuose pasirinkta minėti Vytautą Didįjį, Trakus, šimtalapį, kibinus, Totorių gatvę, nes šiuos rėmus lietuviai yra įsisavinę. Be to, lietuviai taip pat sieja save su Vytautu Didžiuoju; kadangi jis karaimų ir totorių atsivežė Lietuvą, toks istorinis aspektas formuoja teigiamą šių tautinių mažumų vertinimą. Internetinės žiniasklaidos straipsniai visada pradedami vienu iš šių komunikacinių rėmų. Nors internetinės žiniasklaidos straipsniuose yra minimi kiti karaimų ir totorių kultūrinio paveldo aspektai, jie dažniausiai būna straipsnių pabaigoje, yra mažiau akcentuojami ar tiesiog minimi rečiau. Vieni kultūriniai aspektai būna labiau išryškunami vienuose straipsniuose, kiti – kituose, tačiau nebuvo pastebėta, kad, be jau minėtų komunikacinių rėmų, būtų dar kas nors akcentuojama. Manytina, kad taip yra todėl, kad kiti karaimų ir totorių kultūros paveldo aspektai nėra lietuviams aktualūs, žinomi ar jau spėti įsisavinti.

4. Tyrimo ribotumai

Vienas iš tyrimo ribotumų yra imties dydis ir reprezentatyvumas. Tyrime dalyvavo tik 18 dalyvių (Vilniaus karaimų ir totorių bendruomenių atstovų), todėl gauti rezultatai gali būti nepakankamai reprezentatyvūs. Didesnė imtis galėtų padėti išsamiau ir tiksliau apibūdinti kultūros paveldo ir tautinės tapatybės formavimo veiksnius. Kitas tyrimo ribotumas susijęs su tuo, kad nebuvo tiriamas karaimų santykis su gimtąja kalba, nors ji įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Karaimų santykis su gimtąja kalba šiame tyrime nenagrinėtas dėl kelių priežasčių, susijusių su kultūrinės tapatybės išsaugojimo iššūkiais ir kalbos vartojimo sumažėjimu. Pirmiausia, nors karaimų kalba yra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, jos praktinis vartojimas dažniausiai yra ribotas dėl socialinių, ekonominių ir politinių veiksnių, todėl tyrėjai yra linkę susitelkti į kitus geriau išsaugotus kultūrinius aspektus, pavyzdžiui kulinarinį paveldą, religinių švenčių tradicijas. Be to, karaimų kalbai yra kilusi išnykimo grėsmė, todėl būtina skirti daugiau dėmesio jos mokymui. Karaimų santykis su gimtąja kalba šiame tyrime nenagrinėtas dar ir todėl, kad karaimų kalba yra mažai tyrinėta, palyginti su kitomis regiono kalbomis. Todėl trūksta išsamių lingvistinių studijų, kurios galėtų geriau parodyti karaimų kalbos struktūrą, jos istoriją ir raidą. Tokių studijų trūkumas sunkina pastangas išsaugoti karaimų kalbą ir trukdo geriau suvokti karaimų kultūros unikalumą.

Išvados

Literatūros analizė parodė, kad tautinių bendrijų tapatybę formuoja ne tik ekonominė, socialinė pažanga, politinė struktūra, bet ir tų bendrijų narių santykis su kultūros paveldu. Kultūros paveldas yra iš kartos į kartą perduodami pasakojimai, žinios, tradicijos ir kiti kultūriniai veiksniai, kurie turi įtakos tautinės tapatybės formavimuisi.

Internetinės žiniasklaidos tyrimas parodė, kad Vilniaus karaimai ir totoriai bei jų kultūrinis paveldas yra vertinami teigiamai. Karaimai apibūdinami kaip tautinė bendrija, kuri pasižymi svetingumu ir tolerancija Lietuvos kultūrai, o totorių kultūros paveldas laikomas įdomiu ir unikaliu. Internetinėje žiniasklaidoje istorinis pasakojimas apie Vytautą Didįjį yra dažniausiai minimas pristatant karaimų ir totorių tautas, nes būtent jis vienija lietuvius ir šias tautines mažumas. Ne mažiau svarbūs internetinėje žiniasklaidoje apibūdinant karaimų tautą yra Trakai, laikomi karaimų traukos centru; taip pat – lietuvių itin pamėgtas karaimų kulinarinio paveldo patiekalas – kibinai. Totoriai internetinėje žiniasklaidoje yra siejami su šimtalapiu ir Totorių gatve Vilniuje. Šie komunikaciniai rėmai akcentuoja tik tam tikrus kultūrinius bruožus, kurie skaitytojams labiau atpažįstami – pavyzdžiui, Vytautas Didysis ir Trakai yra susiję ir su lietuviškąja tapatybe, o kibinai ir šimtalapis yra Lietuvoje populiarūs patiekalai. Tačiau akcentuojant

būtent šiuos kultūrinius bruožus, užgožiami kiti, ne mažiau svarbūs karaimų ir totorių kultūrai. Tai lemia faktą, kad Lietuvos visuomenės suvokimas apie karaimų ir totorių kultūrą susiaurėja iki požiūrio, kad karaimų kultūrą sudaro tik pasakojimas apie Vytautą Didįjį, Trakai ir kibinai, o totorių kultūrą – tik šimtalapis, tas pats pasakojimas apie Vytautą Didįjį ir Totorių gatvė.

Pusiau struktūruoti interviu parodė, kad Vilniaus karaimų ir totorių tautinės tapatybės išsaugojimui svarbus ne tik kultūros paveldas, bet ir kiti trys pagrindiniai veiksniai – geografinis bendrumas, bendruomenė ir abiejų tautų psichologinės charakteristikos. Pusiau struktūruoti interviu taip pat parodė, kad karaimai ir totoriai savo tautą vertina teigiamai. Vilniaus karaimai savo tautą apibūdina kaip mokančią prisitaikyti prie aplinkos, gebančią išsaugoti savo tautinę tapatybę, pasižyminčią tolerancija kitoms kultūroms ir besididžiuojančią savo kilme bei autentišku kultūros paveldu. Vilniaus totoriai save apibūdina kaip ryžtingą, atkaklią tautą, pasižyminčią solidarumu, ištikimybe ir pagarba artimiesiems bei bendruomenei. Šie psichologiniai aspektai stiprina karaimų ir totorių tautinę tapatybę, nes leidžia jiems jaustis ypatingiems ir svarbiems. Kalbėdami apie kultūros paveldą Vilniaus karaimai ir totoriai dažniausiai išskiria kulinarinį paveldą, pasakojimus, tradicijas, religiją. Pastebėtina ir tai, kad ypatingas dėmesys skiriamas bendruomenei ir jos veiklai; bendruomenėje svarbiausi yra kultūrinis bei socialinis veiksniai – jie skatina tautinę savimonę, išryškina kultūros paveldo unikalumą ir tarpusavio sąveikos svarbą.

Palyginus internetinės žiniasklaidos ir pačių tautinių mažumų atstovų perteikiamą tautinės tapatybės suvokimą išryškėjo kultūros paveldo svarba. Nustatyta, kad Vilniaus karaimai ir totoriai savo tautinę tapatybę apibūdina plačiau, nei ji pristatoma internetinėje žiniasklaidoje. Žurnalistai, rašydami straipsnius apie karaimus ir totorius, akcentuoja 3 pagrindinius visuomenei žinomus šių bendrijų tautinės tapatybės veiksnius – tai rodo, kad į karaimų ir totorių tautinės tapatybės suvokimą nėra plačiau gilinamasi, pasirenkama kalbėti paviršutiniškai ir remtis nusistovėjusiomis sąvokomis ar net stereotipais. Negana to, vienas iš trijų komunikacinių rėmų, būtent pasakojimas apie Vytautą Didįjį, taip pat yra susijęs ir su lietuvių tautine tapatybe. Viena vertus, tai atskleidžia teigiamą tarpkultūrinį santykį, kita vertus, pasirenkama akcentuoti tai, kas Lietuvos visuomenei yra gana gerai žinoma. Vilniaus karaimų tautinė bendruomenė pripažįsta, kad tiek Vilniuje, tiek ir visoje Lietuvoje karaimai yra geriausiai žinomi dėl istorinių sąsajų su Vytautu Didžiuoju, Trakų ir kibinų. Vilniaus karaimai taip pat akcentuoja, kad didžiuojasi savo tauta dėl gausaus kulinarinio paveldo, tradicijų, unikalios religijos, istorinio konteksto, bendruomenės ir jos veiklos. Daroma bendra išvada, kad Vilniaus karaimų ir totorių tautinę tapatybę sudaro daugiau veiksmų, nei yra atkleidžiama internetinėje žiniasklaidoje. Tad šio tyrimo rezultatai gali būti naudingi ateityje tobulinant žiniasklaidos pranešimo strategiją ir siekiant pagerinti visuomenės supratimą apie Vilniuje ir Lietuvoje gyvenančias tautines bendruomenes.

Interesų konfliktas

Autorės deklaruoja, kad jokio interesų konflikto nėra.

ORCID

Miglė Černikovaitė <https://orcid.org/0000-0002-8307-3242>

Literatūra

Akstinavičiūtė, Ieva; Petraitytė, Daiva. Lietuvių tautinės tapatybės simbolių komponentų konfigūracijos. *Filoso-fija. Sociologija*, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 14–31. Taip pat prieiga per internetą: <https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2007/2/14-31.pdf> [žiūrėta 2024-04-18].

Anderson, Benedict. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą* / iš anglų k. vertė Aušra Čižikienė. Vilnius: Baltos lankos, 1999.

- Bairašauskaitė, Tamara. *Lietuvos totorių istorija*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.
- Biveinis, Petras; Kasperavičius, Algis Povilas. Lietuvos tautinės mažumos, valstybė ir visuomenė XX–XXI amžių sandūroje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, t. 30, p. 91–100. <https://doi.org/10.15388/lis.2012.0.7430>
- Bumblauskas, Alfredas. Senasis Vilnius tautų istorinės sąmonės perspektyvose. *Lietuvos istorijos studijos*, 2000, t. 8, p. 20–39. <https://doi.org/10.15388/LIS.2000.37244>
- Entman, Robert M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 1993, Vol. 43, No. 4, p. 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Erikson, Erik. H. *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Company, 1994.
- Etniškumo studijos / Ethnicity Studies*, 2015, t. 2: specialus leidinys „Beyond the Nation? In Search of Global Connections between Traumatic Memories“ / sudarytojai Dovilė Budrytė, Erica Resende. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2015. Taip pat prieiga per internetą: https://lstc.lt/wp-content/uploads/2023/03/Etniskumo-studijos-2015_2_final-maketas.pdf [žiūrėta 2024-04-18].
- Gaižauskaitė, Inga; Valavičienė, Natalija. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras, 2016.
- Goffman, Erving. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974.
- Gorvett, Zaria. The Intangible Concept that Gives Countries Power. *BBC*, 16 March, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/future/article/20220316-how-countries-get-their-national-identities> [žiūrėta 2024-04-18].
- Jonutis, Karolis; Davidavičius, Algirdas. „Liberalmarksizmo apaštalai“: „kairės“ rėminimas Lietuvos alternatyvios dešinės diskurse. *Politologija*, 2023, t. 1, Nr. 109, p. 72–108. <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.109.3>
- Karaimai Lietuvoje 2022. *Lietuvos statistika*, 2023. Prieiga per internetą: <https://infogram.com/lietuvos-karaimai-2022-1hzj4o3o3jwqo4p?live> [žiūrėta 2024-04-18].
- Karaimų tautybės gyventojai. *Lietuvos statistikos departamentas*, 2022 m. liepos 22 d. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/5118910/Karaim%C5%B3+tautyb%C4%97s+gyventojai+%5BLT%5D+6881.html> [žiūrėta 2024-04-18].
- Leparskienė, Lina. Sakralusis Vokės kraštovaizdis totorių gyvenimo pasakojimų geografijoje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja Galina Miškinienė, p. 242–266. <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.18>
- Lietuvoje gyvenančių tautinėms mažumoms priklausančių asmenų padėties tyrimo ir rezultatų analizės ataskaita. *Lietuvos socialinių tyrimų centras*, 2015 m. gruodžio 7 d. Prieiga per internetą: <https://www.ltkc.lt/docs/kulturos-tyrimai/2021/03/LIETUVOJE-GYVENANCIU-TAUTINEMS-MAZUMOMS-PRIKLAUSANCIU-ASMENU-PADETIES-TYRIMO-IR-REZULTATU-ANALIZES-ATASKAITA.pdf> [žiūrėta 2024-04-18].
- Liu, Qiang; Turner, David. Identity and National Identity. *Educational Philosophy and Theory*, 2018, Vol. 50, No. 12, p. 1080–1088. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1434076>
- Miskiewicz, Siarhiej. Татары Великого Княжества Литовского в Соединенных Штатах Америки. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja Galina Miškinienė, p. 269–292. <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.19>
- Neiburg, Federico. National Character. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, 2001, p. 233–236. <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.12115-4>
- Nikžentaitis, Alvydas. *Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse*. Vilnius: Aidai, 2002.
- Nuo Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo iki Molotovo ir Ribbentropo: atminties ir atminimo kultūrų transformacijos XX–XXI amžiuje* / sudarytojas Alvydas Nikžentaitis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011.
- Pitkänen, Ari-Joonas. *A Dichotomy Dismantled: Reflections on National Identity Among Supporters of Third Force Political Parties in Taiwan: [Master's Thesis]*. University of Turku, 2017. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802073197>
- Polletta, Francesca; Jasper, James M. Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 2001, Vol. 27, p. 283–305. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.283>
- Riaupšienė, Liudmila. *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

- Restall, Brian; Conrad, Elisabeth. A Literature Review of Connectedness to Nature and its Potential for Environmental Management. *Journal of Environmental Management*, 2015, Vol. 159, p. 264–278. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2015.05.022>
- Rogan, Randall G. Conflict Framing Categories Revisited. *Communication Quarterly*, 2006, Vol. 54, No. 2, p. 157–173. <https://doi.org/10.1080/01463370600650860>
- Saleem, Nebrassi. U.S. Media Framing of Foreign Countries Image: An Analytical Perspective. *Canadian Journal of Media Studies*, 2007, Vol. 2, No. 1, p. 130–161.
- Šeferis, Vaidas. Tautinė tapatybė lietuvių biografijose (Jonas Basanavičius, Jonas Šliūpas, Vincas Kudirka). *Literatūra*, 2006, t. 48, Nr. 5, p. 45–76. <https://doi.org/10.15388/Litera.2006.5.8036>
- Troskovaitė, Dovilė. Periferinės karaimų bendruomenės. Centro ir periferijos įtakos pasidalijimas XVII–XVIII amžiais. *Lietuvos istorijos studijos*, 2008, t. 6: specialus leidinys „Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai“ / sudarytojai Tamara Bairašauskaitė, Halina Kobeckaitė, Galina Miškinienė, p. 37–44. <https://doi.org/10.15388/LIS.0.0.8752>
- Troskovaitė, Dovilė. *Lenkijos ir Lietuvos karaimų savivokos formavimas XIX a. viduryje – XX a. pirmoje pusėje: tarp atsiskyrimo ir prisitaikymo: [daktaro disertacija, humanitariniai mokslai]*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014.
- Troskovaitė, Dovilė. Latinization Projects in Karaite and Jewish Linguistic Environment in 20th Century Poland and Lithuania. *Journal of Eurasian Studies*, 2024, Vol. 15, No. 2, p. 145–155. <https://doi.org/10.1177/18793665241267990>
- Tudorache, Petronela. The Importance of the Intangible Cultural Heritage in the Economy. *Procedia Economics and Finance*, 2016, Vol. 39, p. 731–736. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30271-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30271-4)
- United Nations Year for Cultural Heritage (2002). *UNESCO Digital Library*. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127155> [žiūrėta 2024-04-18].
- Vaismoradi, Mojtaba; Turunen, Hannele; Bondas, Terese. Content Analysis and Thematic Analysis: Implications for Conducting a Qualitative Descriptive Study. *Nursing and Health Sciences*, 2013, Vol. 15, p. 398–405. <https://doi.org/10.1111/nhs.12048>
- Varišoğlu, Mehmet Celal; Varišoğlu, Behice. Türkiye's Perspective Towards Lithuania and Lithuanian Tatars in the Framework of Cultural Diplomacy. *Lietuvos istorijos studijos*, 2023, specialus leidinys „Totoriai Lietuvos istorijoje ir kultūroje XIV–XXI amžiuje“ / sudarytoja Galina Miškinienė, p. 149–158. <https://doi.org/10.15388/Totoriai-Lietuvos-istorijoje.2023.11>